

Recenzja rozprawy doktorskiej
nt. *Biblioteka emocji. Studium kultury emocjonalnej bibliotek szkolnych*
autorstwa Pani mgr Aleksandry Sobańskiej,

napisanej pod kierunkiem dr hab. prof. UŚ Ireny Przybylskiej

Celem recenzji jest stwierdzenie, czy przedłożona do zaopiniowania rozprawa doktorska spełnia wymagania określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.).

Wybór tematu rozprawy

Rozprawa doktorska pt. *Biblioteka emocji. Studium kultury emocjonalnej bibliotek szkolnych* dotyczy istotnej roli biblioteki szkolnej w kształtowaniu kultury czytelniczej uczniów, a właściwie nie tylko kultury czytelniczej, ale kultury w ogóle. Miejsce, w którym panuje cisza i skupienie, gdzie „regały dźwigają myśli tylu twórców”, jest przestrzenią inną niż wszystkie, które młody człowiek napotyka co dzień. W obecnym czasie, gdy z roku na rok maleje znaczenie książki, problematyka oddziaływania biblioteki jako miejsca pełnego emocji budzi nadzieję na ożywienie czytelnictwa wśród młodych. Na uwagę zasługuje zauważenie związku między miejscem a rodzącymi się w nim emocjami, pochodnymi nie tylko poznawanych fabuł, recepcji walorów artystycznych i poznawczych literatury, ale też postawy bibliotekarki czy stosunku środowiska pedagogicznego do biblioteki. Podjęty temat badań jak najbardziej zasługuje więc na eksplorowanie.

Biblioteka szkolna kojarzona jest zwykle z nauką, ze szkolnym przymusem, z pożyczaniem i czytaniem lektur przewidzianych w programie nauczania. W szkolnej rzeczywistości silnie akcentowana jest konieczność czytania takich, a nie innych fabuł, czasem „niechcianych”, uznanych przez uczniów za nudne lub trudne. Tymczasem biblioteka to nie tylko książki nakazane, ale też lektury spoza szkolnego kanonu, czasopisma, nagrania. To również miejsce zabawy i inspirującej dyskusji. Korzystanie z tego zasobu daje wiele okazji do kształtowania humanistycznej postawy, wrażliwości. Biblioteka to miejsce dla piśmiennictwa i ucznia. Biblioteka rozumiana nie tylko jako miejsce publiczne, ale też prywatne tworzy jedną

z nielicznych przestrzeni, w której można skoncentrować się na sobie i swoich życiowych projektach, wciąż pozostając wśród innych ludzi. Podjęte zatem w niniejszej rozprawie problemy są jak najbardziej ważne w kontekście edukacji dziecka-czytelnika.

Ocena struktury pracy

Budowa pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Należałoby jednak prześledzić numerację podrozdziałów w części teoretycznej, gdzie ustalono podział na części 1.1, 1.2, 1.3, po których brakuje cząstek 1.4, 1.5 zarówno w spisie, jak i w treści pracy. Cztery następujące po sobie rozdziały są dobrze uszczegółowione. Rozprawę kończą aneksy zawierające narzędzia badawcze, streszczenie i bardzo szeroka bibliografia (nieuwzględniona w spisie treści). Całość pracy wraz z aneksami i bibliografią liczy 429 stron.

Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny. W czterech rozdziałach rozbudowanej i mocno uszczegółowionej części teoretycznej Autorka ujęła podstawy tematu. Kolejno przedstawiła zagadnienia związane z książką i potrzebą czytania, biblioteką jako miejscem socjalizacji czytelniczej, postawami czytelniczymi i kulturą emocjonalną. Z uwagi na to, że temat dotyczy bibliotek szkolnych, odniesiono się także do kultury szkoły. Część 1.3 zawiera podłoże teoretyczne kultury emocjonalnej prezentowanej w kontekście kultury i klimatu szkoły oraz biblioteki. Zawarto tu przegląd badań omawianych tu poszczególnych obszarów.

Drugi rozdział rozprawy przedstawia podłoże metodologiczne badań. Zaprezentowano w nim założenia badawcze, cele badań i problematykę badawczą. Zaplanowany proces badawczy odpowiada etapom badań właściwych dla nauk społecznych. W kolejnych podrozdziałach przedstawiono metody i narzędzia wykorzystane w zrealizowanych badaniach ilościowych i jakościowych. Scharakteryzowano zatem test, kwestionariusz i skalę użyte w badaniach ilościowych, wywiady, którymi Autorka posłużyła się w celu uzyskania danych jakościowych, oraz arkusze służące do analizy dokumentów.

Rozdział III – empiryczny – zawiera analizę wyników badań. Autorka pokazuje tu związki między zmiennymi, ujmując treści w 36 podrozdziałach. Omówienie to jest bardzo szczegółowe i wyczerpujące. Materiał podzielono na wyniki z badań ilościowych i jakościowych. Analiza obejmuje większość zależności między zmiennymi, m.in: klimat emocjonalny a klasa szkolna, środowisko demograficzne, płeć.

W rozdziale IV mieszczą się obudowane wnikliwymi wnioskami z badań odpowiedzi na pytania problemowe. Badaczka, syntetyzując zebrane informacje, tworzy spójną teorię na temat klimatu biblioteki szkolnej jako przestrzeni ważnej dla ucznia.

Merytoryczna opinia treści rozprawy

We *Wstępie* czytamy, iż „emocje odczuwane przez dzieci i młodzież w tej przestrzeni wpływają nie tylko na ich nastawienie wobec biblioteki, ale również na ich przekonania dotyczące książek i czytania” (s. 6). To założenie dyktuje kolejne zawarte w rozprawie treści i uzasadnia istotę badań zrealizowanych przez mgr Aleksandrę Sobańską.

W bogatej części teoretycznej Autorka omówiła właściwie wszystkie niezbędne elementy służące rozumieniu podjętych eksploracji. Realizacja szeroko zakrojonych badań dotyczących emocji nie była łatwym zadaniem. Uzasadnione jest więc odniesienie do badań naukowych reprezentujących różne obszary, dziedziny, dyscypliny i podejścia metodologiczne, m.in. do nauk medycznych (badania z zakresu funkcjonowania mózgu, pediatria), społecznych (psychologia, pedagogika, socjologia), humanistycznych (literaturoznawstwo, językoznawstwo). Autorka odwołała się do problematyki badań czytelnictwa, powołując się na publikacje Zofii Zasackiej, Joanny Papuzińskiej, Anny Janus-Sitarz, zwracając tym samym uwagę na konieczność i potrzebę zmiany w tym obszarze życia społecznego. Pani mgr Aleksandra Sobańska rozumie społeczną rolę książki i czytelnictwa, i przytacza badania medyczne zagranicznych zespołów dotyczące pracy mózgu. Kontekst pozytywnego wpływu czytania na dziecko prowadzi Autorkę ku zdobyciom biblioterapii, dowodzącym terapeutycznego znaczenia czytania literatury. Ta część pracy jest szeroko obudowana źródłami i odniesieniami do dorobku wielu polskich badaczy zajmujących się książką i literaturą dziecięcą w aspekcie ich znaczenia dla rozwoju i dobrostanu psychicznego odbiorców. Warto byłoby może dodać niektóre rozproszone polskie teksty, w których autorzy mówią o emocjonalnym odbiorze bądź emocjach tkwiących w literaturze.

Autorka nie pominęła badaczy reprezentujących obszar humanistyki. Wymienia teoretyków literatury – Rolanda Barthesa, Michaela Bachtina, Romana Ingardena jako tych, którzy zauważali, że każdy akt lektury stanowi jedyne i niepowtarzalne przeżycie estetyczne i poznawcze. Ponadto wskazuje na prace dydaktyków literatury – Stanisława Bortnowskiego, Annę Janus-Sitarz, Krystynę Koziółek, Martę Rusek, Dariusza Szczukowskiego, Małgorzatę Wójcik-Dudek, którzy traktowali kontakt z literaturą jako zjawisko wspólnotowe. Szczególną wartość w budowaniu podłoża teoretycznego mają też wymienione przez Autorkę badania mówiące o podnoszeniu poziomu empatii i wrażliwości społecznej poprzez kontakt z dziełami literackimi.

Na uwagę zasługuje omówienie przebiegu socjalizacji czytelniczej i próba zdefiniowania postawy czytelniczej z wykorzystaniem trójkomponentowego strukturalnego

modelu postaw Stefana Nowaka (przekonania, zachowania, emocje). Badaczka pokazała ponadto trudności i ograniczenia związane z badaniem postawy czytelniczej w polskich badaniach nad edukacją.

Poruszając temat socjologii emocji, Autorka odwołała się do myśli badaczy zagranicznych – Stevena Gordona, Arlie Russell Hochschild, Ervinga Goffmana, nie porzucając jednak osiągnięć polskich pedagożek, które rozpatrywały zagadnienia edukacji w kategorii codzienności, takich jak m.in. Maria Czerepaniak-Walczak, Maria Dudzikowa, Dorota Klus-Stańska. Skorzystała też z semiotycznych koncepcji transmisji kultury i języka (Clifforda Geertza i Basila Berensteina). W tej części mgr A. Sobańska podejmuje próbę stworzenia własnego projektu kultury emocjonalnej, bazując na trzypoziomowym modelu Edgara Scheina oraz modelu klimatu emocjonalnego biblioteki (obejmuje wymiary: subiektywnej percepcji dostępności organizacyjnej, ogólnego odczucia klimatu oraz relacji bibliotekarz – uczeń). Działanie to wskazuje na samodzielność i kreatywność Autorki w tworzeniu teoretycznej koncepcji badań. W ten sposób podstawą pracy badawczej staje się założenie, że w bibliotece jako miejscu o konkretnym klimacie emocjonalnym tworzą się postawy czytelnicze. Poza istotną wartością naukową i konsekwencjami praktycznymi, które wyłaniają się z tej myśli, na uwagę zasługuje emanujące z wywodu wewnętrzne przekonanie Badaczki o wadze naukowego zadania.

W kolejnej części skrupulatnie przedstawiono przebieg socjalizacji czytelniczej i rolę, jaką pełni w nim biblioteka. Autorka zauważa wielość definicji pojęcia socjalizacji. W konsekwencji wybiera rozumienie socjalizacji czytelniczej według Z. Zasackiej i nim posługuje się w dalszych rozważaniach, w których przedstawia rolę biblioteki w procesie rozwijania społecznej funkcji czytelnictwa, pokazuje kategorie mogące służyć do charakterystyki socjalizacji czytelniczej.

Temat roli biblioteki w życiu dziecka wymusza myśl o postawach czytelniczych. Temu zagadnieniu poświęcono kolejną część rozdziału teoretycznego. Wychodząc od definicji postawy Stefana Nowaka i teorii postaw, Badaczka przypisuje kształtowaniu się postaw istotne znaczenie społeczne. W rozważaniach wykorzystuje refleksje Marii Ziemskiej, Mieczysława Plopa, Tadeusza Mądrzyckiego. Dokonuje interesującego i wyczerpującego przeglądu badań nad związkami postaw z różnorodnymi komponentami życia, co prowadzi do zauważenia związku między kształtowaniem się postaw a socjalizacją. Autorka do dalszych rozważań przyjmuje za S. Nowakiem trójkomponentową definicję postawy (komponent poznawczy, afektywny, behawioralny), którą wykorzystuje w celu skonstruowania własnego modelu postawy czytelniczej. W rezultacie przyjmuje, że „postawa czytelnicza obejmuje zachowania,

emocje oraz przekonania dotyczące książek i czytania” (s. 56). Badaczka słusznie zauważa, że w okresie wczesnoszkolnym dziecko może mieć już ukształtowaną postawę czytelniczą – pozytywną lub negatywną wobec czytania literatury. Ta część rozprawy zawiera rzetelny przegląd zagranicznych i polskich badań nad postawą czytelniczą, co znacznie podnosi wartość teoretycznych rozważań i podkreśla sumienne przygotowanie Doktorantki.

Kolejna część nosi tytuł *Kultura emocjonalna i organizacja biblioteki szkolnej – zarys teoretyczny*. Tytuł niekoniecznie jest trafny, łączy dwa obszary, które pozornie wydają się dość odległe. Može lepiej brzmiałoby sformułowanie: *Organizacja biblioteki a kultura emocjonalna – zarys teoretyczny*, wskazywałoby bowiem pewną zależność między kategoriami, do której zresztą Autorka nawiązuje. W części początkowej przytoczono bibliografię pojęcia kultura szkoły, by przejść do podstawowego zagadnienia, czyli kultury biblioteki. Doktorantka zdaje sobie sprawę z tego, że biblioteka jest częścią instytucji szkolnej, jednak zakłada też, że „biblioteka szkolna jest miejscem posiadającym własną kulturę i obejmuje ona różne wymiary, takie jak np. kultura organizacyjna biblioteki szkolnej, kultura emocjonalna biblioteki szkolnej, kultura informacyjna biblioteki szkolnej, kultura czytelnicza uczniów, kultura nauczycieli-bibliotekarzy (w przypadku większych bibliotek szkolnych)” (s. 77). Takie podejście pozwala na wykorzystanie modelu E. Scheina.

W dalszej części przedstawiono wybrane koncepcje interdyscyplinarnej wiedzy o emocjach. Tekst jest podbudowany źródłami z zakresu psychologii (Jennifer M. Jenkins, Dacher Keltner, Keith Oatley, Michael Lewis, Jeanette M. Haviland-Jones) i socjologii emocji (J. H. Turner, J. E. Stets), z których Badaczka czerpie słuszną opinię, że emocje są centralnym punktem ludzkiego doświadczenia. Jako takie są z jednej strony subiektywne, z drugiej intrapersonalne, a to wiedzie ku dostrzeżeniu ich społecznego charakteru. Autorka sięga do głównych koncepcji teoretycznych socjologii emocji i wybiera do swojej strategii teorie dramaturgiczne i kulturowe oraz teorie rytuału. Wywód jest logiczny i osadzony w źródłach. Trudno nie zgodzić się z proponowanym pomysłem, tym bardziej że koncepcje dramaturgiczne były już wykorzystywane do opisu środowisk szkolnych przez innych badaczy (Natalia Tomczyk, Ewa Wysocka, Jarosław Rokicki). Przede wszystkim jednak korzystał z nich Erving Goffman, wprowadzając do opisu interakcji metaforę spektaklu teatralnego. W pracy odniesiono się do jego idei, ponadto zaprezentowano propozycje A. Russell Hochschild, S. Gordona, C. Geertza i powiązano je z aspektem codzienności i społeczno-regulacyjną koncepcją kultury Anny Pałubickiej oraz z myślą Jerzego Kmity. Pani mgr A. Sobańska szczegółowo uzasadnia znaczenie badań nad codziennością w kontekście kultury emocjonalnej środowiska szkolnego, w tym biblioteki, odwołując się do prac Marii Dudzikowej, M.

Czerepaniak-Walczak, Beata Jakimiuk i in. Biblioteka szkolna jest dla Autorki miejscem, w którym obowiązują „mechanizmy kontroli społecznej, reguły ramowania, odczuwania oraz wyrażania” (s. 96). Podłoże teoretyczne z obszaru socjologii emocji i badań nad codziennością pozwoliło włączyć koncepcje dramaturgiczne i rytuału w celu stworzenia płaszczyzny badawczej klimatu biblioteki. To interesujące rozwiązanie, które dało możliwość zwrócenia uwagi na role poszczególnych „aktorów” sytuacji komunikacyjnych „odgrywanych” w przestrzeni biblioteki. Teorie te dostarczyły narzędzi do odkrycia niewiadomych sygnalizowanych w problemach badawczych.

Choć szkoła jest traktowana w rozprawie jako środowisko wyjściowe dla opisu zjawisk związanych z biblioteką, na uwagę zasługuje fakt, że Doktorantka jest świadoma podobieństw i różnic kultury emocjonalnej obu tych środowisk. Jako ważne pojęcie obok kultury emocjonalnej biblioteki przyjmuje klimat biblioteki i posiłkując się refleksją takich badaczy, jak Gavriel Meirovich, J. de Rivera, Neal M. Ashkanasy, Gavin Nicholson oraz Robert Pianta i Irena Przybylska, wyprowadza autorską definicję klimatu emocjonalnego biblioteki. Podnosi to wartość rozważań. Mimo bowiem, iż przedstawiony w części teoretycznej przegląd różnych stanowisk badawczych i teoretycznych ma charakter opisowy, jednak w wielu miejscach Doktorantka wnosi krótkie podsumowanie lub sąd własny. Nieco niepewności wprowadza graf przedstawiony na stronie 107, obrazujący model kultury emocjonalnej biblioteki szkolnej. W obszarze założeń emocjonalnych nie wzięto pod uwagę założeń z innymi odbiorcami-uczniami, co prawda jest tam obszar „założenia z nauczycielem/czytelnikiem”, ale wydaje mi się, że one nie mogą być tożsame. Ponadto pozostają też obszary emocji, z którymi uczeń wchodzi w przestrzeń biblioteki, a o których nie napisano wyczerpująco, choć mogą przecież wpływać na ogólny dobrostan czytelnika.

Końcowe podrozdziały części teoretycznej przedstawiają przegląd badań dotyczących pracy emocjonalnej. To bardzo ciekawy szkic, który pokazuje, jak atmosfera przestrzeni może zależeć od inteligencji emocjonalnej pracującej w niej osoby. Reasumując dotychczasowe rozważania, Badaczka omawia cechy osobowościowe bibliotekarzy i podkreśla konieczność wykonywania przez nich pracy emocjonalnej. Ta część jest także obudowana przykładami źródłowymi.

Podłoże teoretyczne pracy nie budzi większych zastrzeżeń. Doktorantka, budując dyskurs, posłużyła się bogatą literaturą źródłową, zarówno polską, jak i zagraniczną, powiązaną z konkretnymi omawianymi zagadnieniami. Nieco zbyt rzadko odwoływała się do refleksji własnych, choć mogło to wynikać ze ścisłości przytaczanych przekazów badań empirycznych czy przywoływania znanych już tez teoretycznych, które w dużym stopniu nie pozwalały na

dotatkowe twierdzenia. Podsumowując, stwierdzam, że część teoretyczna rozprawy ma w większości charakter przeglądowy, stanowi jednak bardzo solidną i rzetelnie przygotowaną podstawę zaplanowanych badań.

Koncepcja badań empirycznych została omówiona w rozdziale metodologicznym. Doktorantka zdaje sobie sprawę z trudności swojego przedsięwzięcia, jakim jest zbadanie emocji i postaw. Dla uzasadnienia własnych obaw przytacza opinie pedagogów i psychologów zajmujących się podobnymi obszarami badawczymi, takich jak: M. Czerepaniak-Walczak, M. Dudzikowa, M. Humeniuk i I. Paszenda, B. Jakimiuk, D. Klus-Stańska, M. Nowak-Dziemianowicz, A. Radzewicz-Winnicki, E. Sosnowska-Bielicz i in.

Potrzeba zbadania klimatu emocjonalnego biblioteki jest projektem bardzo potrzebnym ze względu na powiązane z tym zagadnieniem zjawisko chęci bądź niechęci do czytelnictwa. W tej części wprawnie uzasadniono zastosowanie w badaniach paradygmatu triangulacji, powołując się na opinie polskich i zagranicznych uczonych.

Przedstawione tu cele badań znalazły odzwierciedlenie w problematyce badawczej. Główny problem brzmi: jaka jest kultura emocjonalna biblioteki szkolnej oraz czy i jaki związek istnieje pomiędzy klimatem emocjonalnym biblioteki szkolnej a postawami czytelnickimi uczniów oraz czy i jaki jest związek pomiędzy klimatem emocjonalnym biblioteki szkolnej a pracą emocjonalną nauczyciela? Pytanie problemowe jest złożone i w związku z tym dość długie. Nie gubi jednak logiki, choć można było podzielić je na dwa pytania. Trzy problemy szczegółowe sformułowane w ramach ilościowego etapu badań są ściśle określone i jasno informują o obszarach poddanych badaniu. Wyłoniono ponadto problemy weryfikacyjne, pomocne w uporządkowaniu uzyskanych wyników. Zgodnie z podejściem badawczym w pedagogice do pytań szczegółowych stworzone zostały hipotezy ilościowe. W jakościowym etapie badań wyłoniono cztery problemy o charakterze otwartym, które ukierunkowują zadania badawcze. W tym toku badań mgr A. Sobańska zastosowała metody w zależności od rodzaju pytań i obszarów badawczych. Podejście to wzmocniło proces badawczy i uwierzytelniło przewidywane wyniki. Badania jakościowe nie wymagały formułowania hipotez.

W kolejnych podrozdziałach zaprezentowano konstrukcje i wartości psychometryczne narzędzi badawczych wykorzystanych na etapie badań ilościowych: Testu Postaw Czytelnickich (narzędzie własne) oraz Kwestionariusza Klimatu Emocjonalnego Biblioteki Szkolnej. Badaczka użyła ponadto Skali Płytkiej i Głębokiej Pracy Emocjonalnej (SPGPE) autorstwa Marii Finogenow, Moniki Wróbel oraz Justyny Mróz w celu zbadania pracy emocjonalnej nauczycieli. Badaczka założyła, że dane uzyskane z badań ilościowych pozwolą

na określenie skali badanego zagadnienia, zaś badania jakościowe ustala wiarygodne wyniki badań i pogłębią ich opis. Wszystkie użyte narzędzia zostały wyczerpująco opisane. Szczególnie dużo miejsca Autorka poświęciła na omówienie Testu Postaw Czytelniczych własnego autorstwa, co przekonuje o wartości badawczej narzędzia. W ramach przeprowadzonych badań jakościowych skoncentrowała się na przeprowadzeniu pisemnego wywiadu jakościowego z uczniami – z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu; wywiadu skoncentrowanego na problemie z nauczycielami-bibliotekarzami – z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu; oraz na analizie treści dokumentów: statutów szkół (w części dotyczącej funkcjonowania biblioteki szkolnej) oraz regulaminów bibliotek. Tak zakrojone badania jakościowe były ważnym uzupełnieniem eksplorowania wybranych zjawisk. Wydaje się, że zabezpieczona w ten sposób obiektywność danych zapewniła rzetelność badań.

Jak podano w części końcowej rozdziału, Doktorantka zadbała o wszelkie dokumenty prawne niezbędne do prowadzenia badań z dziećmi i w placówkach oświatowych.

Liczący ponad 100 stron rozdział empiryczny (*Kultura emocjonalna biblioteki – wyniki badań empirycznych*) pokazuje kolejne kroki eksploracji w postaci przedstawienia wyników badań. Omówiono wyniki badania ilościowego, następnie jakościowego, począwszy od odpowiedzi na pytanie: jaki jest emocjonalny klimat biblioteki w percepcji uczniów klas IV–VIII? Badania ilościowe obejmują 16 podrozdziałów ujętych w 3 części. Dane uzyskane w wyniku zastosowania Kwestionariusza Klimatu Emocjonalnego Biblioteki Szkolnej pokazały, że klimat emocjonalny bibliotek szkolnych w odczuciu uczniów klas IV–VIII w badanych 26 szkołach jest zróżnicowany (z tendencją do dominacji wyników przeciętnych). Dane pozwoliły stwierdzić, iż są badani, którzy określają go jako wyraźnie negatywny i wyraźnie pozytywny. Wyniki te wynoszą niewiele ponad 22%. W dalszej kolejności przedstawiono szczegółowe dane uzyskane ze względu na zmienne niezależne, jak: wiek, płeć, klasa szkolna, środowisko szkolne. Całość materiału badawczego zebrano za pomocą wspomnianych wcześniej wystandaryzowanych narzędzi (TPCz, KKEBS, SPGPE) w grupie uczniów i nauczycieli szkół podstawowych. Badaczka opisuje tu szczegółowo i sumiennie zebrane dane, formułuje własne wnioski i weryfikuje wyniki zgodnie z postawionymi wcześniej pytaniami i założonymi hipotezami. Doktorantka podkreśla, że zebrany materiał badawczy pochodzi jedynie z deklaracji badanych, a nie rzeczywistego badania pracy bibliotek, co wskazuje na jej świadomość i wrażliwość badawczą. W rozdziale 3.3 przedstawiono wyniki zebrane wśród badanych bibliotekarzy. Dane pozyskano za pomocą SPGPE – Skali Płytkiej i Głębokiej Pracy Emocjonalnej. Była to próba odpowiedzi na pytania szczegółowe: „Jaką pracę emocjonalną deklarują bibliotekarze?”; „Czy istnieje i jaki jest związek pomiędzy zadeklarowaną pracą

emocjonalną bibliotekarza i odczuwanym przez uczniów klimatem emocjonalnym biblioteki?” W następnych częściach poddano analizie dane uzyskane ze względu na zmienne niezależne, jak: wiek, staż pracy, stopień awansu zawodowego, klimat emocjonalny biblioteki szkolnej. Interesujący i ważny jest szczególnie wynik dotyczący korelacji pracy emocjonalnej bibliotekarza i klimatu biblioteki szkolnej osiągniętego w badaniach czytelników-uczniów. Założenie o istnieniu takiej korelacji nie potwierdziło się w badaniu, choć można było przypuszczać, że istnieje. Wynik ten pokazuje, jak istotne jest sprawdzanie przekonań powszechnie uznawanych za oczywiste.

Materiał zebrany drogą eksploracji jakościowych przedstawiony jest w 18 podrozdziałach ujętych w 3 części. Miały one na celu ukazanie faktycznych odczuć i znaczeń, jakie uczniowie nadają bibliotece szkolnej i relacjom z bibliotekarzem. W tej części mgr A. Sobańska próbuje odpowiedzieć na cztery ogólne pytania badawcze sformułowane do etapu jakościowego: (1) Jaka jest kultura emocjonalna biblioteki w wymiarze jej artefaktów behawioralnych, fizycznych i językowych?, (2) Jakie są doświadczenia emocjonalne uczniów i nauczycieli związane z codziennością biblioteki?, (3) Jaka jest codzienność biblioteki?, (4) Jakie działania podejmują bibliotekarze, żeby tworzyć pozytywny klimat biblioteki? Dane badawcze zebrano za pomocą metody wywiadu z nauczycielami skoncentrowanego na problemie, pisemnego wywiadu jakościowego z uczniami oraz analizy treści dokumentów. Dane te zostały skategoryzowane, a następnie poddane analizie oraz interpretacji. Wyniki wywiadów z bibliotekarzami opisane w części 3.5, choć dostarczają ważnych informacji, wydają się mało obiektywne z uwagi na bardzo małą grupę badawczą (4 osoby). Niemniej jednak Autorka bardzo skrupulatnie podeszła do uzyskanych danych i starannie je zinterpretowała.

Odpowiedzialne podejście do badań odzwierciedla opis wyników badań uzyskanych z analizy dokumentów, takich jak: statuty szkolne i regulaminy bibliotek. Przegląd tych materiałów pozwolił poznać ich język, treści odnoszące się do czytelników, nakazy itp. Materiał ten przybliży obraz biblioteki jako placówki podległej szkole i podporządkowanej panującym w niej kodom komunikacyjnym.

Cenną częścią pracy z punktu widzenia praktyki bibliotecznej jest ostatnia część, w której przedstawiono autorski projekt – Biblioteczny Bank Dobrych Praktyk. Zawiera ona interesujące rozwiązania wspomagające budowanie pozytywnego klimatu biblioteki. Pomysł dychotomicznych kategorii wykorzystany do opisu kultury emocjonalnej biblioteki jest przejrzysty i inspirujący, tym bardziej że Badaczka wykorzystała do niego nie tylko własną

wiedzę praktyczną, ale i wyniki swoich badań. To ważna przesłanka świadcząca o dobrym rozumieniu przez Doktorantkę badanej problematyki.

Z punktu widzenia pedagoga są to niezwykle istotne informacje zwłaszcza na poziomie edukacji elementarnej. Szczególnie korzyści uniwersalne, które przekładają się na rozwój w obszarze poznawczym, emocjonalnym i osobowościowym, mają znaczenie dla wyników badań przedstawionych w ocenianej rozprawie.

Pani mgr A. Sobańska zdaje sobie sprawę z kilku słabości podjętego procesu badawczego, które wskazuje w treści, jak ambiwalencja emocjonalna uczniów, trudność w uchwyceniu stanów emocjonalnych związana z wiekiem badanych, wielość czynników zakłócających proces badawczy.

Przedstawiony materiał teoretyczny i empiryczny jest w mojej opinii przygotowany bardzo starannie. Rozprawa opatrzona jest bogatą bibliografią z obszaru badań polskich i zagranicznych (głównie artykuły anglojęzyczne). Wskazałabym jedynie uzupełnienie treści o szerszy kontekst związany z ideą biblioteki, wszak biblioteka szkolna w pełni należy do tego ogromnego tysiącletniego obszaru. Ponadto obok wymienionych w pracy nazwisk zabrakło badaczy bądź prac powiązanych z wychowaniem literackim i czytelnictwem, jak: Grzegorz Leszczyński, Alicja Baluch, Michał Zając, którzy wskazywali pożądany kierunek w wychowaniu czytelnictwem dziecka w Polsce.

Pod względem językowym praca nie budzi zastrzeżeń – jest napisana jasnym, naukowym stylem. W celu udoskonalenia dysertacji należałoby:

- przemyśleć konstrukcję rozdziału I, może trafniej byłoby poszczególne obszary nazwać częściami, a w ich ramach wyznaczyć rozdziały i podrozdziały. Wówczas obecny rozdział pierwszy byłby częścią teoretyczną, a kolejne części 1.1, 1.2 itd. byłyby rozdziałami;
- na stronie 21 nie oznaczono przypisem cytatu z pracy J. Papuzińskiej,
- w modelu kultury emocjonalnej biblioteki szkolnej w obszarze założeń emocjonalnych nie wzięto pod uwagę założeń z innymi odbiorcami-uczniami, co prawda jest tam obszar „założenia z nauczycielem/czytelnikiem”, ale wydaje mi się, że one nie mogą być tożsame,
- błędy literowe: częste pomijanie spójników; błędy stylistyczne: warto przemyśleć redakcję tytułu – „Biblioteka i jej codzienność oczami nauczycieli”; błędy językowe: w tabelach Autorka posługuje się wyrażeniem „chłopak”, lepiej brzmiałoby „chłopiec”.
- bibliografia – warto przemyśleć włączenie takich prac, jak: Alicja Baluch, *Książka jest wszystkim*; Grzegorz Leszczyński, Michał Zając, *Książka i młody czytelnik*, Joanna Papuzińska, Joanna Olech i in., *Po potopie. Dziecko, książka, biblioteka w XXI wieku. Diagnozy i postulaty*; Umberto Eco *O bibliotece...*

Skupienie się na działalności biblioteki szkolnej jako miejscu pełnym emocji jest niezwykle istotnym działaniem w kontekście wprowadzania zmian w systemie edukacji. Wskazanie obszarów ważnych dla ucznia-czytelnika i zjawisk zależnych od postawy bibliotekarza-nauczyciela w procesie kształtowania postaw czytelniczych stanowi istotne osiągnięcie Autorki. Wyniki badań rzucają światło na wiele ważnych kwestii o charakterze uniwersalnym związanych z pracą bibliotekarza i korzystaniem z przestrzeni biblioteki. Wnioski z badań wskazują, na jakie problemy powinno się zwrócić uwagę. Ponadto istotną wartość przedstawia autorski program zawarty w ostatniej części pracy, w którym mgr A. Sobańska odpowiada na pytanie: jak budować klimat emocjonalny biblioteki?

Potwierdzenie hipotezy, która mówi, że klimat emocjonalny biblioteki szkolnej ma znaczenie dla kształtowania postaw czytelniczych uczniów, może prowadzić do kluczowych zmian w przygotowaniu bibliotekarzy, przestrzeni biblioteki, regulaminów. Podobnie wniosek, który determinują wyniki badań jakościowych, jest istotny dla pracy emocjonalnej bibliotekarza i funkcjonowania biblioteki, jako przestrzeni emocjonalnej. Badaczka pisze bowiem, iż „[b]adania jakościowe pokazały, że choć codzienność biblioteki widziana oczami uczniów nie jest wypełniona lękiem, agresją czy niepokojem, to takie przejawy doświadczeń emocjonalnych dzieci i młodzieży również w niej występują”. Te opinie wskazują wagę podjętych eksploracji. Wyniki jakościowych i ilościowych badań potwierdziły tezę o znaczeniu emocji odczuwanych przez uczniów w bibliotece dla procesu kształtowania ich postaw czytelniczych. Opisane badania wymagały staranności w przestrzeganiu procedury badawczej, niezwykle sumiennego podejścia, a także odwagi w podjęciu badawczego ryzyka. Autorka nie zapomniała o wskazaniu ograniczeń w badaniach oraz dalszych kierunków ich rozwoju.

Rozprawa wpisuje się w dyskurs o stanie polskiej edukacji i miejscu w niej dziecka. Autorka zauważa i jasno artykułuje problem praw dziecka do nauki, zabawy, uczestnictwa w kulturze, które w polskich instytucjach oświatowych czasem nie są respektowane.

Konkluzja

Praca doktorska pt. *Biblioteka emocji. Studium kultury emocjonalnej bibliotek szkolnych* spełnia warunki stawiane tego typu rozprawom: jest projektem wartościowym i oryginalnym. Wskazuje na umiejętność weryfikowania danych, formułowania wniosków i samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Autorkę. Dysertacja napisana jest w sposób jasny,

kompetentny, z dużym rozeznanem w zagadnieniach pracy biblioteki szkolnej i w badaniach tego obszaru wiedzy. **Po opracowaniu może zostać opublikowana.** Rozprawa doktorska spełnia warunki określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.).

W związku z powyższym Radzie Naukowej Dyscypliny Pedagogika przedkładam **wniosek o wyróżnienie rozprawy i dopuszczenie Pani mgr Aleksandry Sobańskiej do dalszych etapów postępowania w sprawie uzyskania stopnia doktora.**

Aleksandra Sobańska

Rzeszów, 2.07.2025 r.